

hållandet mellan läsaren och verkets implicita författares röst med dess värderingar: därav boks titelns vänskapsmetafor. Nussbaum – även hon nyaristoteliker - presenterar en uppmärksamhetens etik som betonar den praktiska kunskap som Aristoteles kallade *phronesis*, förmågan att urskilja det speciella i en situation. Det är en kunskapsform som skönlitteraturen, och då framförallt romanen, enligt hennes mening kan bidra till att utveckla. Nussbaum framhåller att det skönlitterära verket genom sina formella egenskaper förmår något annat och mera än det filosofiska exemplet:

”A view of life is *told*. The telling itself – the selection of genre, formal structures, sentences, vocabulary, of the whole manner of addressing the reader’s sense of life – all of this expresses a sense of life and of value, a sense of what matters and what does not, of what learning and communication are, of life’s relations and connections.” (1990, 5.)

Hon är också mån om att ge emotionerna en central plats i etisk reflexion. ”Våra emotioner är inlärd, menar hon, de är kulturella konstruktioner, och vi lär oss dem i första hand genom berättelser.” (1990, 287) I en senare bok, *The Therapy of Desire* (1994, 38) strävar hon att visa att man sedan gammalt hävdar att emotioner, övertygelser och kontext hör ihop. Både Aristoteles och hellenisterna lärde att många, om inte alla, känslor vilar på föreställningar som inte är ursprungliga utan formade av samhället. De är med andra ord en del av de samhälleliga konventionerna och bör kunna ifrågasättas precis som andra konventioner. Också en svensk doktorsavhandling i estetik, Katarina Elams *Emotions as a Mode of Understanding* (2001) betonar i Nussbaums efterföljd emotionernas narrativa struktur och berättelsernas möjlighet att påverka oss etiskt. Hon citerar Marcia Muelder Eaton som förklarar att ”estetiken kan vara lika viktig som etiken, inte därför att ett etiskt beslut är som att välja ny tapet, utan därför att det är som att välja en berättelse framom en annan.” (2001, 58.)

För Newton utgår narrationen som etik från det tredje ledet i Gérard Genettes distinktioner mellan historien (”story”), berättelsen (”narrative”) och själva berättandet. Berättandet identifierar han med ”saying” i Lévinas mening:

”[–] my proposal of a narrative ethics implies simply narrative *as* ethics: the ethical consequences of narrating story and fictionalizing persons, and the reciprocal claims binding teller, listener, witness, and reader in the process.” (1995, 10f.)

Newton är också mån om att betona vad han *inte* vill att narrativ etik ska handla om. Den ska *inte* handla om moraliska exempel eller – som i klassiska romaner som Jane Austens eller George Eliots - de rätta bedömningarna av och gensvaren på personer eller situationer. Inte heller är det – som vid läsningen av en roman som *Uncle Tom’s Cabin* – fråga om identifikatorisk medkänsla. Han polemiserar uttryckligen mot såväl Booth som Nussbaum – men framförallt mot Nussbaum:

staten.”² Kursen är uppbyggd kring olika temablock och under Tema Centraleuropa läses romaner som Kafkas *Processen* och Musils *Mannen utan egeni skaper* varvade med sakprosa, det vill säga vetenskapliga essäer, biografier och historiska framställningar. Som litteraturvetare har man svårt att inte förhålla sig kritiskt till det faktum att Alzheimers överhuvudtaget inte förefaller att beakta skönlitteraturens litteraritet.

Framförallt har skönlitteratur ändå används inom undervisningen av medicinare och bioetiker. Vid många medicinska fakulteter runt om i världen hålls idag frivilliga eller rentav obligatoriska litteraturkurser: själv har jag de senaste åren undervisat vid institutionen för allmänmedicin vid Helsingfors universitet, vid Karolinska institutet i Stockholm, vid Hälsohögskolan i Linköping och vid de medicinska fakulteterna i Uppsala och Göteborg. Tidskrifter som *The Lancet* har haft artiklar om vad läsning av skönlitteratur kan tillföra medicinare³, det finns specialtidskrifter som *Literature and Medicine* och *Medical Humanities* och böcker som *Narrative Based Medicine. Dialogue and Discourse in Clinical Practice* (1998), *Teaching Literature and Medicine* (2000) och *Stories Matter. The Role of Narrative in Medical Ethics* (2002).

När jag i det följande citerar ovanligt flitigt beror det på att jag vill visa inte bara vilka argument medicinare och bioetiker argumenterar utan också hur de skriver när de skriver om litteratur.

Vad är då de argument som framförs för skönlitteraturens betydelse för läkare och bioetiker?

Det mest instrumentella argumentet är att skönlitteraturen innehåller fallstudier och belyser sjukdomens upplevelsemässiga sida, det vill säga det som brukar kallas ”illness” i motsats till det biomedicinskt diagnostiserbara ”disease”. Sådana inblickar i sjukdomens upplevelsemässiga sida förmodas dels utveckla medicinarnas empati, dels göra dem bättre på att kommunicera med sina patienter. Den ståndpunkten representerar flera artiklar i volymen *Narrative Based Medicine. Dialogue and Discourse in Clinical Practice*, till exempel i allmänläkaren Harriet A Squires’ ”Teaching humanities in the undergraduate curriculum”:

”Carefully selected, realistic readings chosen for their relevance to student experience and background can help bridge the gap between *knowing* the facts about the disease and *understanding* the patient’s illness experience.” (1998, 128.)

Mer nyanserade synpunkter återfinns exempelvis i artiklar i *Medical Humanities* (vol 26, no 1). I ”The relationship between the arts and medicine” konstaterar Anne Scott, vårdvetare vid Stirling University, att litteraturen kan ge ”whole person understanding”:

”The arts, particularly literature, may contribute [--] in at least three separate, but inter-linked, ways. The arts may stimulate: a) insight into common patterns of response (common or shared human experience), b) insight into individual

ner författarna, Laurie Zoloth – etiker vid San Francisco State University – och Rita Charon, visserligen inte vare sig Newton eller Lévinas men argumenterar icke desto mindre i deras anda för en läsning som handlar om relationerna mellan berättare och lyssnare, om förpliktelser och ansvarstagande, och som därför är intressant för bioetikern:

” Even more than with their answers, such models help us with their questions: What relationships do narratives create? How does a story work on those influenced by it? What has changed by virtue of the story being told? How can one ever know what a story means? Like reading stories in literature and reasoning after the book is closed, reasoning about case stories in bioethics relies on the claim – at least the provisional claim while within the text’s presence – that the world of the other is true. What one seeks in moral reflection about the bioethics case is not only a provisional solution to the question ‘What is a fitting action in this situation?’ but also, more elegantly ‘What is this world I have entered?’” (2002, 23.)

Moraliskt omdöme är narrativt: genom att undersöka vad som händer mellan författare och läsare eller mellan berättare och lyssnare utvecklar narratologisk teori vår förståelse av vad som händer mellan patienter och deras läkare eller mellan bioetiker och dem som de ska tjäna. (2002, 26.)

Vad är det då jag önskar mig av mina litteraturvetarkollegor?

Jag önskar mig helt enkelt att de skulle gå in i en levande dialog med de medicinare som intresserar sig för att använda litteratur i sina utbildningar. Antydningar till dialog finns för all del: *Teaching Literature and Medicine* har getts ut av The Modern Languages Association of America men det hindrar inte att de flesta av skribenterna har medicinsk bakgrund snarare än litteraturvetenskaplig.

Jag skulle önska att litteraturvetare ville gå in i dialogen om litteraturens förutsättningar att utveckla människans känsloliv, att göra henne mera empatisk – kanske framförallt så att de skulle stå för skepticismen. Nussbaum är ju ingalunda den enda filosof som är inne på det spåret: en annan är Cora Diamond⁴ och bland de namn Katarina Elam tar upp finns Robert A Sharpe. Själv har jag i olika föredrag smått raljant brukat konstatera att jag tycker mig ha empiriska bevis för att läsning av skönlitteratur *inte* nödvändigtvis gör människan empatisk: jag har sagt att om jag ser mig omkring på mina litteraturvetarkollegor kan jag inte finna att de skulle vara mera empatiska än andra. Också en Robert A Sharpe har förbehåll och det med ett exempel som är av uppenbar relevans för den som arbetar med medicinare:

”We all know that some things have to be lived through in order for us to appreciate their full weight. Indeed it may only be after I have myself been bereaved that I can appreciate how Lawrence handles the death of Mrs Morel in *Sons and Lovers*. The relationship between imagination in art and imagination in life, unsurprisingly, is reciprocal.” (Elam 2001, 63.)

³ Se till exempel J. P. Skelton, C. P. Thomas, J. A. Macleod: ”Teaching literature and medicine to medical students, part 1: the beginning, *The Lancet*, Vol 356, December 2 2000 och part II: Why literature and medicine? Vol 356, December 9, 2000.

⁴ Av Cora Diamod föreligger på svenska bl.a. artikeln ”Var finns argumenten?” i *Moralfilosofiska essäer* (2001). Här talar hon om litteraturens förmåga att få oss att anlägga andra människors perspektiv – ett av hennes exempel gäller Dickens’ förmåga att påminna oss om barnets perspektiv – och att överhuvudtaget reagera uppmärksamt och fantasirikt på världen.

⁵ 22/4 1894. Citerat ur *Du lär mig att bli fri. Selma Lagerlöf till Sophie Elkan*. Urval och kommentarer av Ying Toijer Nilsson, Månepocket 1993.

⁶ Rudiger Safranski, ”Om konstens ansvar att förbli sig själv. Anförande vid mottagandet av Ernst Robert Curtius-priset i juli 1998*, övers. av Carl-Henning Wijkmark, *Agora* nr 3-4 1999, *Res Publica* nr 46-47, 478.

Litteraturförteckning

ANDERSSON, HELEN 1998: *Det etiska projektet och det estetiska. Tvärvetenskapliga perspektiv på Lars Ahlins författarskap* (diss.). Stockholm: Brutus Östlings bokf. Symposion.

BOOTH, WAYNE 1988: *The Company We Keep. An Ethics of Fiction*. Berkeley: University of California Press.

ELAM, KATARINA 2001: *Emotions as a Mode of Understanding. An Essay in Philosophical Aesthetics*. Uppsala: Uppsala University.

LAGERCANTZ, OLOF 1992: *Att läsa Proust*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

ANDERS PETERSSON, TORSTEN PETERSSON, ANDERS TYRBERG (RED.) 1999: *Litteratur och verklighetsförståelse. Idémässiga aspekter av 1900-talets litteratur*. Umeå: Umeå universitet.

TRISHA GREENHALGH AND BRIAN HURWITZ (ED.) 1998: *Narrative Based Medicine. Dialogue and Discourse in Clinical Practice*. London: BMJ Books.

NEWTON, ADAM ZACHARY 1995: *Narrative Ethics*. Cambridge: Harvard University Press.

NUSSBAUM, MARTHA C 1990: *Love's Knowledge. Essays on Literature and Philosophy*. New York: Oxford University Press.

NUSSBAUM, MARTHA C 1994: *The Therapy of Desire: Theory and Practice in Hellenistic Ethics*. Princeton: Princeton University Press.

NUSSBAUM, MARTHA C. 1995: *Poetic Justice. The Literary Imagination and Public Life*. Boston: Beacon Press.

RITA CHARON & MARTHA MONTELLO (ED.) 2002: *Stories Matter. The Role of Narrative in Medical Ethics*. New York: Routledge.

ANNE HUNSAKER HAWKINS AND MARILYN CHANDLER MCENTYRE (ED.) 2000: *Teaching Literature and Medicine*. New York: The Modern Language Association.

TYRBERG, ANDERS 2001: Estetik och etik: kommunikation och läsarperspektiv. *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1.